

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Пирога Ігоря Володимировича на дисертацію Бурдоля Вадима В'ячеславовича на тему «Застосування заходів забезпечення безпеки у кримінальному провадженні», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Дослідження В.В. Бурдоля присвячене актуальним теоретичним проблемам науки кримінального процесу та правозастосовної практики органів досудового розслідування, прокуратури й суду. Специфіка цих питань полягає в тому, що вони не завжди входять до числа пріоритетних тем наукових досліджень у цій сфері. Проте, поза всяким сумнівом, проблематика забезпечення безпеки учасників кримінального провадження відіграє важливу роль у виконанні завдань цього провадження. Інститут заходів безпеки можна розглядати як важливу умову забезпечення захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, що становлять загрозу для особи через її участь у кримінальному судочинстві. Цей інститут також є засобом виконання завдання охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження шляхом створення умов для їх належної реалізації. Крім того, він сприяє забезпеченню швидкого й повного розслідування та судового розгляду завдяки створенню необхідних умов для ефективного здійснення правосуддя. У демократичній, соціальній і правовій державі, якою є Україна, найважливішим, що забезпечує цей інститут, є захист життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності й безпеки людини, які в Україні визнано найвищою соціальною цінністю. Слушною є думка автора, що, попри те, що проблеми, пов'язані з інститутом забезпечення безпеки особи у кримінальному провадженні, вже досліджувалися, дієву й ефективну систему застосування таких заходів досі не вдалося розробити. Зокрема, існують колізії між положеннями КПК України та Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Крім того, потребують врахування досвід інших країн, міжнародні стандарти й практики у цій сфері.

З огляду на це можна стверджувати, що тема дослідження є безсумнівно актуальною для розвитку теорії й практики кримінального судочинства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами додатково підкреслює актуальність та значущість проведеного здобувачем дослідження, яке виконане відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 рр., Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2019-2023 роки тощо.

Метою дисертаційного дослідження є висвітлення теоретичних і практичних проблем реалізації процесуального порядку забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також розроблення пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства й практичних рекомендацій для його застосування в цій сфері. Сформульована здобувачем мета зумовила постановку завдань, які вирізняються чіткістю формулювання та взаємною узгодженістю. Варто відзначити, що автор поєднує у своєму дослідженні завдання як теоретичного, так і практичного характеру. Це дозволяє охопити основні аспекти, пов'язані із застосуванням заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Об'єкт і предмет дослідження сформульовано чітко та методологічно правильно, їх формулювання узгоджуються з метою дисертаційного дослідження й поставленими завданнями. Такий підхід створює передумови для ґрунтовного й всебічного розкриття теми роботи.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованості та достовірності результатів дисертаційного дослідження, сприяло комплексне та правильне з точки зору методології наукових досліджень обрання та використання здобувачем як загальнонаукових, так і спеціальних методів наукового пізнання (діалектичний метод, методи логіки (аналіз, синтез,

індукція, дедукція). історико-правовий метод, догматичний метод, системно-структурний метод, порівняльно-правовий метод, статистичний та соціологічний методи тощо). Теоретичну базу дисертації становлять наукові праці вчених з теорії держави та права, у галузі кримінального процесу, криміналістики, кримінального права, а також інших галузей юридичної науки. Нормативну та інформаційну основу роботи становить Конституція України, Закони України, міжнародні договори, Кримінальний процесуальний кодекс України, інші нормативно-правові акти, рішення національних судів та Європейського суду з прав людини. Емпіричну базу дослідження становлять результати узагальнення слідчої та судової практики, статистичні дані Офісу Генерального прокурора, зведення результатів опитування практичних працівників, аналітичні матеріали та узагальнення.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації автором здійснено спробу по-новому навести бачення та запропонувати шляхи вирішення низки теоретичних і практичних проблем реалізації процесуального порядку забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Основні положення дослідження, які складають його новизну, полягають в тому, що автором були отримані результати, що містять наукову новизну, удосконалюють або надають подальшого розвитку існуючим положенням, зокрема це такі.

Автором проаналізовано стан опрацювання у наукових дослідженнях тих чи інших аспектів інституту забезпечення безпеки учасників кримінального провадження як наукової проблеми. У результаті здобувач обґрунтовано представив бачення основних питань, пов'язаних із цим явищем, які знайшли своє відображення у працях науковців (с. 29–38, с. 207). Висновки, зроблені автором, характеризують визначають особливості прояви цього явища у сфері кримінального процесу. Вони заслуговують на увагу, адже їх можна покласти в основу подальшого розв'язання найбільш важливих питань, пов'язаних із досліджуваною тематикою.

Варто відзначити висновки, отримані в результаті уточнення автором

сутності та дослідження ним значення забезпечення безпеки учасників кримінального провадження як окремого інституту кримінального процесуального права та особливого різновиду процесуальної діяльності. Зокрема, здобувачем поглиблено розуміння ознак цього явища (с. 49) і запропоновано визначення таких понять, як «безпека учасників кримінального судочинства» та «забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства» (с. 50). З метою формування науково-теоретичного підґрунтя для подальших досліджень ним наведено розгорнуту характеристику забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства як явища, що реалізується під час кримінального провадження у формі процесуальної діяльності (с. 51–52). Це значно поглиблює розуміння змісту, сутності та значення цього інституту кримінального процесуального права.

Становлять науковий інтерес висновки, сформульовані автором за результатами аналізу нормативно-правової основи та особливостей правового регулювання застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. У результаті проведеного дослідження здобувач уточнив роль правової регламентації діяльності з застосування заходів забезпечення безпеки. Завдяки цьому така діяльність отримує нормативне впорядкування, тобто правову визначеність ситуацій, за яких застосовуються заходи безпеки, а обумовлені нею відносини набувають статусу кримінальних процесуальних відносин (с. 55). Уточнено систему нормативно-правових актів, що забезпечують регулювання цієї діяльності, а також наведено характеристику їхньої ролі у впорядкуванні відповідних відносин. Попри те, що деякі висновки автора мають дискусійний характер, у цілому варто наголосити, що питання правової основи регулювання забезпечення безпеки учасників висвітлено ним досить ґрунтовно.

Теоретичне та практичне значення мають також висновки автора щодо об'єктів захисту під час забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Ці висновки сприяють удосконаленню самого інституту забезпечення безпеки особи у кримінальному судочинстві та

спрямовані на підвищення рівня захищеності особи, її прав і законних інтересів під час кримінального провадження. Зокрема, автор запропонував розширити перелік об'єктів захисту, що дозволяє охопити більше явищ, яким може бути завдано шкоди через участь особи у кримінальному провадженні, а відповідно захистити їх (с. 107). Ці висновки заслуговують на підтримку.

Варті уваги висновки та пропозиції здобувача, отримані в результаті дослідження питання системи суб'єктів кримінальних процесуальних правовідносин з забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Зокрема, такими висновками стали визначені ознаки поняття «учасники (суб'єкти) кримінального провадження» (с. 117–120), які дозволили авторові сформулювати поняття «учасники (суб'єкти) кримінальних процесуальних правовідносин із забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (с. 123). Крім того, здобувач навів класифікацію суб'єктів (с. 127) та обґрунтував пропозицію щодо доцільності розширення кола осіб, які мають право на забезпечення безпеки через їх залучення до кримінального провадження (с. 133). Наведені положення слід визнати такими, що сприяють підвищенню ефективності функціонування інституту забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Мають важливе значення і заслуговують на підтримку висновки, у яких автор навів характеристику процесуальної форми та визначив етапи провадження із застосування (або скасування) заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Варто погодитися з думкою здобувача, що кримінальна процесуальна діяльність із застосування заходів забезпечення безпеки відбувається у суворо встановленому, загальнообов'язковому та формально визначеному кримінальним процесуальним законодавством порядку (с. 136). З урахуванням проведеного аналізу здобули подальшого розвитку положення щодо етапів діяльності із застосування заходів забезпечення безпеки. Здобувач навів їх характеристику та опрацював пропозиції щодо вдосконалення чинного порядку застосування

заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні (с. 140–159). Ці напрацювання заслуговують на підтримку.

Окремий інтерес і практичне значення має узагальнення автором закордонного досвіду забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Висновки з цього питання є важливими для вдосконалення правозастосовної практики в Україні, а також для розробки нових, більш ефективних підходів до забезпечення безпеки осіб у кримінальному провадженні. Здобувач також проаналізував основні міжнародно-правові акти, що регламентують підстави, порядок і способи забезпечення безпеки осіб, які стали учасниками кримінальних проваджень щодо злочинів, учинених організованими злочинними групами, а також злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми тощо. Варто погодитися з висновком, що інструменти, які застосовуються в Україні для забезпечення безпеки осіб у кримінальному судочинстві, мають спільні риси із загальносвітовою та європейською практикою. Закріплення в законодавстві основних міжнародних та європейських стандартів закладає перспективи для гармонізації та зближення законодавства України та країн Європи (с. 186).

В роботі автор здійснив пошук шляхів удосконалення інституту забезпечення безпеки учасників кримінального провадження (с. 187–203). Пропозиції автора заслуговують на увагу та впровадження у практичну діяльність слідчих, прокурорів і суду. Окремо слід підтримати висновок автора про те, що забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, має розглядатися як самостійне процесуальне провадження. Це вимагає належного нормативно-правового закріплення його у статтях Кримінального процесуального кодексу України в межах розділу II «Заходи забезпечення кримінального провадження» (с. 204). Цей висновок дає змогу по-новому поглянути на цей інститут і регламентовану ним діяльність, а також може стати основою для його подальшого вдосконалення.

Дисертаційне дослідження В.В. Бурдоля містить низку інших висновків, пропозицій і рекомендацій, які мають теоретичне та практичне

значення. а також заслуговують на увагу. У сукупності вони свідчать про високий рівень проведеного дослідження, а також виконання автором поставлених у ньому завдань і досягнення його мети.

Практичне значення отриманих результатів, висновків та пропозицій, які отримано автором полягає в тому, що вони можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності – для подальшого опрацювання теоретичних питань сутності, змісту та процесуального порядку забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні; правотворчості – при удосконаленні положень кримінального процесуального законодавства, пов'язаних з реалізацією особою права на забезпечення безпеки та процесуального порядку його реалізації при застосуванні заходів забезпечення безпеки осіб; правозастосуванні – з метою підвищення ефективності діяльності суддів, слідчих, прокурорів дізнавачів при вирішенні питань забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні; освітньому процесі – при підготовці навчальних, методичних матеріалів, програм з навчальних дисциплін, передбачених освітніми програмами підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 081 «Право», а також розробки матеріалів для підвищення кваліфікації дізнавачів, слідчих, прокурорів, суддів.

Дотримання принципів академічної доброчесності. Ознайомлення з текстом роботи та публікаціями В.В. Бурдоля дає підстави для висновку, що елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та інших видів порушення принципів та правил академічної доброчесності не встановлено.

Повнота висвітлення результатів дослідження. Основні положення дослідження, його висновки та пропозиції, автором повно відображено у п'яти наукових працях, опублікованих у наукових виданнях України, включених МОН України до переліку наукових фахових видань із юридичних наук, а також п'яти тезах наукових доповідей.

Оцінка оформлення дисертації. Оформлення дисертації відповідає вимогам визначеним до такого виду робіт (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40).

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Водночас загальна позитивна характеристика дисертації не виключає критичного підходу до оцінки окремих висновків автора. Деякі з них мають дискусійний характер, а окремі потребують додаткового обґрунтування здобувачем. Зокрема, це стосується таких аспектів.

1. У вступі (с. 13) зазначено, що емпіричну базу дослідження становлять, в тому числі, результати узагальнення слідчої та судової практики, зведення результатів опитування практичних працівників; аналітичні матеріали та узагальнення. На наш погляд, потребує уточнення, яку саме слідчу та судову практику та які аналітичні матеріали проаналізовано: матеріали кримінальних проваджень, вироки судів, протоколи слідчих (розшукових) дій тощо. Також не зрозуміло, яку категорію практичних працівників було опитано: слідчі, дізнавачі, оперативні працівники, прокурори, судді.

2. У визначенні поняття «забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства» (с. 50–51), на наш погляд, бракує ознаки, яка вказує на те, що діяльність уповноважених державних органів із застосування заходів безпеки врегульована кримінальним процесуальним законодавством. Відображення цього аспекту є необхідним для більш ґрунтовного теоретичного та практичного розуміння важливості правової основи й юридичної форми забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства. До того ж, автор окрему частину роботи присвятив питанням правової основи досліджуваного інституту та дійшов висновку про важливе її значення для належного впорядкування відповідних правовідносин. Тож це визначення слід уточнити.

3. Автор цілком обґрунтовано розглядає інститут забезпечення безпеки як такий, що має комплексний правовий характер, а правове регулювання застосування заходів безпеки здійснюється нормами конституційного,

кримінального процесуального, кримінального та адміністративного права. З огляду на це він пропонує розглядати його правову основу в широкому сенсі як сукупність законодавчих і підзаконних актів. Не заперечуючи можливості такого підходу щодо віднесення підзаконних актів до елементів механізму регулювання діяльності із застосування заходів безпеки, варто зауважити певну невідповідність такого широкого підходу положенням КПК України, які визначають склад кримінального процесуального законодавства. Тому ця позиція потребує уточнення.

4. Автор на с. 151–152 цілком обґрунтовано відносить до етапів застосування заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, етап прийняття рішення (постанови або ухвали) про застосування таких заходів або про відмову в їх застосуванні. Також проведено аналіз процесуальної форми його реалізації. Однак варто зауважити, що процесуальне рішення приймається за наявності фактичних і юридичних підстав, які обов'язково мають бути встановлені слідчим, прокурором або судом та підтверджені відповідними матеріалами кримінального провадження. Цей аспект недостатньо відображено у дослідженні. Тому, питання змісту та порядку дій уповноважених осіб щодо прийняття відповідного процесуального рішення потребує додаткового опрацювання.

5. Визнаючи високий науковий рівень проведеного автором дослідження, практичне значення наведених за його результатом висновків та пропозицій, зазначу, що робота виграла б у теоретичному та практичному плані, якби автор в останньому підрозділі сформулював певну концепцію застосування заходів безпеки забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також більш конкретно виклав своє бачення нормативно-правового закріплення у КПК України цього інституту як самостійного процесуального провадження, зокрема навів схематично структуру відповідної глави цього кодексу. І, хоча в роботі та додатках ним наведено відповідні пропозиції, але їх більш чітке та комплексне узагальнення

стало б логічним підсумком дослідження. Звісно, певні обмеження обсягу тексту дисертації не завжди дозволяють розкрити автору всі питання, тому цей момент може розглядатися як рекомендація для подальших досліджень.

Проте, висловлені зауваження мають дискусійний або рекомендаційний характер, зайвий раз підкреслюють актуальність досліджуваної проблематики та не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного автором дисертаційного дослідження.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація «Застосування заходів забезпечення безпеки у кримінальному провадженні», що представлена на захист, є завершеною науковою працею, яка містить нові, науково обґрунтовані результати, що мають істотне значення для теорії кримінального процесу та практики кримінального провадження. Зміст роботи відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право». Таким чином, дисертаційне дослідження Бурдоля Вадима В'ячеславовича на тему «Застосування заходів забезпечення безпеки у кримінальному провадженні» повністю відповідає вимогам, встановленим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти чи наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ**

Ігор ПИРІГ